

WEGWIJZER IMMATERIEEL ERFGOED

WAT IS HET? “Hoog huis, laag huis, er zit een gierige pin in huis.” Al generaties lang trekken zangertjes op oudjaar langs de deuren. In ruil voor snoep wensen ze hun burens een gelukkig nieuwjaar. Wie zijn deur niet open doet, die krijgt er van langs. Het is een oude gewoonte waarvan niemand de oorsprong nog kent. Tradities gaan soms ver terug in de tijd. Zo ook het Norouz feest, het belangrijkste ritueel uit het collectieve Perzische geheugen. Dit feest, waarbij de gemeenschap afscheid neemt van het oude jaar en de lente verwelkomt, is net als het ‘koekenzingen’ immaterieel erfgoed. Het zijn uitingen van de rijke culturele diversiteit die de mensheid zo typeert.

Immaterieel erfgoed is van alle tijden. Verhalen vertellen, bier brouwen, eendjes vissen op de kermis, aan de Zinneke Parade deelnemen of groenten fermenteren. Overal waar mensen samenleven ontstaan tradities en rituelen die het gemeenschappelijke leven vorm geven, ontspanning brengen en zin geven aan belangrijke levensgebeurtenissen. Met de menselijke creativiteit als motor zijn de culturele uitingen van immaterieel erfgoed bijna oneindig. Ze vertellen iets over wie we zijn en waar we voor staan. Immaterieel erfgoed draagt bij aan de vele lagen van onze identiteit.

Immaterieel erfgoed heeft zijn wortels in het verleden. Het krijgt hierdoor wel eens de stempel van ‘oubollig’, wat geen recht doet aan het levend karakter en de actuele rijkdom die erin verscholen ligt. De kennis, de gebruiken en de vaardigheden die we van onze voorouders erven, zijn historisch doorleefd en gekneed. Elke verandering in de omgeving vraagt om een aanpassing, een actualisering van de praktijken. De Mechelse Ommegang ontplooidde zich zo met de komst van Amir en Noa tot een feest met respect voor de traditie en het erfgoed én met aandacht voor de veranderingen in de stad. De nieuwe reuzenkinderen die met de reuzenfamilie, het Ros Beiaard en Opsinjoorke meeliepen in de stoet,

Immaterieel erfgoed leeft in elk van ons, al zijn we ons daar niet altijd van bewust. Duik mee in de wereld van immaterieel erfgoed en ontdek zo fascinerende en soms verrassende tradities en gebruiken in Vlaanderen. Laat je verwonderen door de rijke kennis en kundes die erachter schuilgaan en ontmoet de mensen die deze praktijken beoefenen en beleven.

Het team van Werkplaats immaterieel erfgoed © TINE VAN DE VEL

staan symbool voor de diverse identiteit van de Mechelse gemeenschap. Het dynamische karakter van immaterieel erfgoed zorgt ervoor dat het hedendaags is en blijft. Beweegt de traditie niet mee met de tijd, dan bestaat de kans dat ze wat later haast onopgemerkt wegeeft en verdwijnt tussen de plooien van de tijd, om tot het verleden te gaan behoren.

VERANDERENDE BELEVING Immaterieel erfgoed is niet tastbaar. Zelfs al staat de kennis over tradities en ambachten op papier of werd ze in beeld gebracht, het is maar in de hoofden, de handen en de harten van mensen dat ze echt leeft.

LEVE IMMATERIEEL ERFGOED!

Dit voorjaar gonsde Studio City Gate van leven. Borgers en andere geïnteresseerden verzamelden er op 16 juni voor de eerste netwerkdag van Werkplaats immaterieel erfgoed. Na het informatieve deel over wat immaterieel erfgoed is en hoe we een praktijk kunnen registreren, doken we onder in de boeiende wereld van dit erfgoed. We lieten ons ontroeren door Reveil die de traditie rond 1 november nieuw leven in blaast met ingetogen muziek, poëzie en lokale levensverhalen. Bij het verhaal van Skyfarms, een stadslanbouwproject, kriebelden onze groene vingers om aan de slag te gaan in de tuin van Wonderleucht. We voelden ons even vriend van De Vrienden Van Vrienden Van Pogge, een Schaarbeekse volksfiguur uit de negentiende eeuw en Doek vzw inspireerde ons hoe textielambachten ook een motor voor sociale verandering kunnen zijn. We schoven mee aan tafel voor het lentefestival Norouz, zaten op de bok naast de voermannen van de Belgische trekpaarden en verbaasden ons over de creatieve ideeënstroom die mensen verbindt rond de Virga Jessefeesten. Na deze rijke dag trokken we huiswaarts met een hoofd vol nieuwe ideeën.

De groep Kosmokrators vertaalt de Griekse rembetiko in het Nederlands. Rembetiko is een traditionele muziekstijl, ontstaan in en rond de havens Van Athene en Piraeus, soms hard, soms teder maar altijd met een flinke dosis humor. © TINE VAN DE VEL

Door samen immaterieel erfgoed in de praktijk te brengen, geven we de fakkel door. Iedereen kan van iedereen leren, maar we hebben jonge mensen nodig om de toekomst van het immaterieel erfgoed te verzekeren. Of om het met een volkswijsheid te zeggen: 'Jong geleerd is oud gedaan.'

Nu de wereld in een stroomversnelling zit, verandert ook de beleving van immaterieel erfgoed. Maatschappelijke tendensen zoals globalisering, migratiebewegingen, hoogtechnologische ontwikkelingen of vermarkting van tradities grijpen op elkaar in en brengen naast verrijking ook verarming binnen in de samenleving. Mensen verliezen houvast wanneer een praktijk die altijd verbindend werkte plots tot exclusie leidt, zoals als enige op je werk de ramadan volgen of als enige van je klasgenoten een askruisje dragen op aswoensdag. Gaat de betekenis van immaterieel erfgoed verloren, vormt een ambacht alleen nog maar een toeristische attractie en is het verder zijn toepassing kwijtgeraakt, dan vervreemden mensen ervan. Tradities en gebruiken zijn niet altijd opgewassen tegen maatschappelijke veranderingen en vragen soms bewuste acties om hen het nieuwe tijdperk in te loodsen. Andere vormen van immaterieel erfgoed leven dan weer helemaal op, zoals de projecten rond (gemeenschappelijke) bakovens die her en der ontstaan, waarbij het ambacht helpt om (weer) een brug naar elkaar te slaan.

BORGEN EN LEVEND HOUDEN Wereldwijd delen 178 landen de bezorgdheid rond het verdwijnen van immaterieel erfgoed. Met de UNESCO Conventie voor het borgen van immaterieel erfgoed (2003) willen zij de rijke diversiteit van immaterieel erfgoed belichten als belangrijke bron voor uitwisseling, dialoog en duurzaam samenleven. Borgen, het kernbegrip van de conventie, benadrukt hoe belangrijk het is dat individuen, groepen en gemeenschappen immaterieel erfgoed levend houden. Een traditie of gebruik actief beoefenen en delen met anderen trekt nieuwe mensen aan met zin om zich erin te verdiepen. Bijvoorbeeld een workshop waarin je de knepen van het vak leert om je eigen carnavalswagen te bouwen, scholieren die de bewoners van Geel interviewen over het bekende gezinsverplegingsproject of de Ommegang organisatoren van Poederlee die het verhaal van het Heggewonder in stripvorm uitgeven om jongeren aan te spreken.

België ratificeerde de conventie in 2006. De daaruit voortvloeiende opdracht om een dynamische inventaris bij te houden van het immaterieel erfgoed op ons grondgebied, verspreidde zich over de Franse, de Duitse en de Vlaamse gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk gewest, allen bevoegd rond cultureel erfgoed. Het Vlaamse beleid vertaalde zich in de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel

Erfgoed en het Register voor inspirerende voorbeelden, beide gekoppeld aan het centrale registratieplatform: www.immaterieelerfgoed.be.

Op deze website kan iedereen die wil een immaterieel-erfgoedpraktijk registreren en acties bekendmaken. Je kan er ook ervaringen, methodieken en kennis rond borgen ontdekken of delen. In haar beleid legt de overheid de nadruk op het proces, op de overdracht van kennis, kunde en ervaring. De maatregelen die zij neemt, zijn gericht op het versterken van dit proces, op het borgen van immaterieel erfgoed. De verantwoordelijkheid voor het borgen ligt bij de beoefenaars zelf. Als dragers bepalen zij wat waardevol is om door te geven aan toekomstige generaties. Wanneer een traditie, gebruik of kennis dreigt te verdwijnen, ligt het initiatief bij hen om het immaterieel erfgoed levend te houden. Dit hoeven ze evenwel niet alleen te doen.

Eendjes vissen op de kermis © TINE VAN DE VEL

WERKPLAATS IMMATERIEEL ERFGOED Op een boogscheut van het Zuidstation, in het Anderlechtse Studio City Gate, ligt Werkplaats immaterieel erfgoed. “Als cultureel-erfgoedorganisatie nemen wij in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap de werking rond immaterieel cultureel erfgoed waar,” licht coördinator, Jorijn Neyrinck, toe. “Al wie bewust wil omgaan met immaterieel-erfgoedzorg kan op ons rekenen. Immaterieel erfgoed raakt, betreft, verbindt en verrijkt ons. Het is die kracht die wij tevoorschijn willen halen uit onze samenleving en die we willen versterken. Dit doen we met allerlei partners in en buiten de erfgoedsector. Samen zetten we immaterieel erfgoed in de kijker, want immaterieel erfgoed leeft overal. Via registratieacties, bewustmakings- en communicatiecampagnes mikken we op een breed publiek dat een actuele weerspiegeling vormt van de hedendaagse, superdiverse samenleving. We staan ook open als uitvalbasis, trefpunt, deelplek en experimenteerruimte waar ontmoeting kan plaatsvinden. We creëren zo een le-

LA FOURNA: BROOD DAT VERBINDT

Bij La Fourna bakken vrouwen met een migratieachtergrond zich een weg naar meer kansen. Verenigd rond hun culinaire kennis en kookkunsten bereiden zij platbroden volgens traditionele recepten en technieken. Je vindt hen op de Foodmet in Anderlecht: daar kneden ze het deeg, verwerken er groenten en kruiden in, en bakken het tenslotte op een saj, een soort bakplaat. La Fourna zet vrouwen in hun kracht. Met 'de oven' als symbool voor warmte en ontmoeting wil het project de kansen van vrouwen van andere herkomst verhogen en ertoe bijdragen dat ze zich hier meer thuis voelen en makkelijker een job vinden. Kijken en proeven kan je nu al, in de toekomst staan er ook workshops op het programma en word je zelf ondergedompeld in het rijke, gevarieerde smakenpalet van de platbrodencultuur.

Foodmet Anderlecht: open van donderdag t.e.m. zondag van 7 tot 14 uur, www.lafourna.be.

La Fourna © TINE VAN DE VEL

rend netwerk waarin mensen met elkaar in contact komen en wederzijds inspireren. Onze eerste netwerkdag was al vast een succes. *Leve immaterieel erfgoed* bracht mensen samen rond verhalen en ervaringen vanuit actuele praktijken.” “Op internationaal vlak is België een belangrijke speler,” vervolgt Jorijn Neyrinck. “Vanuit Vlaanderen timmerden we actief mee aan de opstartjaren van de Conventie rond immaterieel erfgoed en met de Visienota immaterieel erfgoed

die het beleid in 2010 in Vlaanderen lanceerde, werd ook een interessant model in de steigers gezet in het werkveld hier. Regelmatig krijgen we aanvragen om de aanpak vanuit Vlaanderen toe te lichten op congressen of om mee te denken rond thema's. Mooie voorbeelden van internationale samenwerking zijn het Europese project rond immaterieel erfgoed en musea (IMP) en de samenwerking in zuidelijk Afrika rond het inventariseren van immaterieel erfgoed met steun uit Vlaanderen via het Trust Fund van UNESCO. Immaterieel erfgoed verwierf in 2017 een volwaardige plaats in het Cultureel-erfgoeddecreet. We blijven dan ook ambitieus voor de toekomst.”

Tekst & Beeld Tine Van de Vel | In opdracht van Werkplaats immaterieel erfgoed. Heb je interesse in wat er leeft of wil je zelf immaterieel erfgoed registreren? Surf naar www.immaterieelerfgoed.be.

MEER LEZEN? Visienota immaterieel erfgoed Vlaanderen www.kunstenerfgoed.be/nl/wat-doen-we/immaterieel-cultureel-erfgoed – Cultureel Erfgoeddecreet Vlaanderen (2017) www.kunstenerfgoed.be/nl/beleid/wet-en-regelgeving/cultureel-erfgoeddecreet – UNESCO conventie voor de borging van immaterieel cultureel erfgoed (2003) www.kunstenerfgoed.be/nl/wat-doen-we/immaterieel-cultureel-erfgoed/unesco-conventie-van-2003 – ich.unesco.org/en/convention – Intangible Cultural Heritage and Museums Project www.ichandmuseums.eu/en – Dossier 'Het Vlaamse verhaal achter erfgoed in zuidelijk Afrika' www.fonds.pascaldecroos.org/nl/supported-projects/het-vlaamse-verhaal-achter-erfgoed-zuidelijk-afrika – Werkplaats immaterieel erfgoed – Verslag inspiratie- en netwerkdag 'Leve immaterieel erfgoed!' immaterieelerfgoed.be/nl/nieuws/nagenieten-van-leve-immaterieel-erfgoed-presentaties-online

De Paardenprocessie in Werchter © TINE VAN DE VEL